

АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ И СТОПАНСКОТО РАЗВИТИЕ

В края на миналата година (30.XI – 01.XII) Катедра "Икономикс" при Университета за национално и световно стопанство организира и проведе научна конференция на тема *"Икономическа и институционална промяна при прехода към реално функционираща пазарна икономика"*. В нея взеха участие преподаватели, научни работници и докторанти от редица висши учебни заведения в страната, както и студенти от специалност "Макроикономика" при УНСС.

Във въвеждащото си слово *ръководителят на катедра "Икономикс" при УНСС доц. д-р Трайчо Спасов* изтъкна, че катедрата, вярна на своите традиции, е решила да организира всяка година научни конференции, посветени на актуални проблеми на икономическата теория и стопанското развитие. Темата на конференцията е обусловена от специфичните задачи, които си е поставил катедреният колектив в научноизследователската си програма за един средносрочен период от време. Четирите секции на научната дискуссия отговарят на направленията, в които преподавателите от катедрата извършват изследвания за реализация на тази програма.

На пленарното заседание, ръководено от *доц. д-р Марчо Марков (УНСС)*, бяха разгледани пет основни доклада.

Първият доклад, изнесен от *доц. д-р Трайчо Спасов*, е посветен на широк кръг от институционални аспекти на теорията за икономическия преход. Макар преходният период да е радикален и специфичен процес, той не трябва да се разглежда изолиран от глобалните изменения в световната икономика и трайната тенденция към формирането на нови принципи във взаимоотношенията между държавите. Интензивно протичащите процеси на глобализация може би са в основата не само на подготовката, а и на ускоряването на дълбокия срив в икономическата и политическата система на страните от ЦИЕ и последвалия го постсоциалистически преход. Според доц. Спасов включването на тези страни в Европейския съюз на практика ще означава ефективно осъществяване на прехода и успешно завършване на фундаменталните икономически преобразувания. Това изисква сериозна институционална промяна, водеща до такъв модел на институциите, в който изграждането и развитието на новите да се съчетае с разрушаването на стария институционален ред, както и с осигуряване на известна приемственост, а където е необходимо и възможно - с определено интегриране между тях. Всичко това извежда на преден план въпросът за ефективността на институционалната трансформация.

В доклада си *"Растеж и неформална икономика"* *доц. д-р Стату Статев (УНСС)* обръща внимание на сериозния дял на неформалната икономика в постсоциалистическите общества и особено в България, където той е съпоставим с размера на видимата икономика. Големи са традиционните дялове не само на втората и натуралната икономика, но най-вече на сивата икономика, вкл. законовите дейности, осъществявани от правно изрядни икономически агенти, които не отчитат напълно своята дейност с цел да избягнат данъчно облагане. В

този план авторът отбеляза, че изработването на икономическата политика върху основата на официалната статистическа информация крие сериозна опасност от нейната нереалност и в крайна сметка води до невъзможност да се постигнат поставените цели.

В своя доклад доц. д-р Румен Гечев (УНСС) разглежда новите изисквания пред моделите на икономическата политика, които поставя налагащата се парадигма за устойчиво развитие. Според него трябва да се оптимизират онези пазарни инструменти, които улесняват реализацията на качествено новите критерии и показатели за обществено развитие, а в някои случаи и да се търсят средства, ограничаващи или модифициращи пазарните механизми, за реализация на поставените цели. Според автора променящите се модели и критерии за оценка на растежа и на обществено-икономическото развитие ще оказват пряко или косвено въздействие върху хода на реформите в България по две основни направления: първо, модификация на пазарните механизми и внасяне на нови елементи на конкуренция, които бързо се налагат на световния пазар; второ, привеждане на цялото законодателство в съответствие със западноевропейската правна система.

В доклад, посветен на ролята на бюджетната политика при макроикономическата стабилизация, проф. д-р Христина Вучева (УНСС), след като разглежда редица факти от близката икономическа история на прехода, обръна сериозно внимание на използването на фискалния резерв, който беше въведен след подписването на меморандума с МВФ през април 1997 г. Освен че се смята за основен гарант при подържане на плащанията по външния дълг, фискалният резерв се явява и буфер за смекчаване на временните разриви между приходи и разходи през годината. Според авторката не са прави експертите, които предлагат да се преустанови подържането на този резерв, за да се инвестират средствата в икономиката. Страната ни е със значителен размер на държавния дълг, който трябва да се сведе до критериите, установени от ЕС. Ако пък трябва да се избира между двата възможни начина за влияние върху икономическия растеж - намаляване на данъците или увеличаване на разходите, то предпочитанията трябва да се дадат на първия. Основният извод от доклада е, че след 1997 г. видимо се увеличават възможностите на фискалната политика за влияние върху растежа, доколкото спада бремето на лихвените разходи, провежда се определена данъчна политика и се правят опити да се използват инвестиционните разходи като фактор за нарастване на търсенето и заетостта. Тенденцията към намаляване на данъчната тежест обаче е твърде слаба и в известен смисъл изоставаща от реалните потребности на икономиката.

Доц. д-р Владимир Владимиров (ИУ – Варна) разглежда развитието на теоретичните изследвания за процесите на преход в постсоциалистическите икономики. Според него през последните години теорията на прехода се превърна във важно поле на спора между различните школи в икономическата наука и на опитите им да отстояват своите методологически позиции, както и на желанието им да доказват възможностите за изучаване и прогнозиране на реалните

икономически процеси. Опитът на постсоциалистическите реформи показва, че липсата на достатъчно основателни институционални реформи, подценяването на институционалната среда за действие на пазарите създава "системен вакуум", който се запълва от неформални структури и форми на връзки и води до разрастване на икономиката в сянка, до корупция и деформация на пазарните механизми. Във връзка с това според автора българската икономическа наука трябва да спомогне за разширяване на теоретичната база на икономическите изследвания на процесите в икономиката. От тази позиция не може да се приеме за задоволителен начинът, по който се формира теоретичната подготовка на студентите в системата на висшето икономическо образование.

След пленарното заседание работата на научната конференция продължи по секции.

Първа секция разгледа принципите за формиране на ефективно функционираща и конкурентоспособна икономика. В разгърнатата се дискусия се очертаха няколко дискуссионни кръга.

Един от тях беше посветен на институционалната характеристика на прехода. *Доц. д-р Марчо Марков*, като разгледа основните течения в институционализма, се опита да отговори на въпроса дали съвременните достижения на тази школа могат да се приложат при провеждането на икономическата политика в трансформиращите се общества. *Гл. ас. д-р Юли Радев (МГУ)* разкри същността на един институционален поглед към икономическия преход. *Добрил Русев (студент от УНСС)* разгледа институционалните реформи като важна предпоставка за структурната реформа в България. *Катя Михалева (студентка от УНСС)* визира промените в човешкия фактор, причинени от институционалните трансформации през преходния период.

Вторият дискуссионен кръг беше посветен на някои по-обща теоретични проблеми на прехода. *Доц. д-р Атанас Казаков (УНСС)* насочи вниманието на участниците в конференцията към икономическите противоречия на прехода и възможностите те да бъдат преодолявани. *Гл. ас. д-р Васил Петков (АУ-Пловдив)* разгледа развитието на икономическото познание като основа на промените в прехода към реално функциониращо пазарно стопанство. *Гл. ас. Йорданка Икова (АУ-Пловдив)* анализира пазарната структура на нашето селско стопанство. *Ас. Илиян Матеев (ВТУ)* изясни прехода към пазарна икономика в Китай през 80-те и 90-те година на XX век. Определен интерес предизвикаха дискуссионните доклади на студентите от УНСС *Петър Станков* - "Реално функционираща ли е българската икономика?" и *Яна Мачевова* - "Реално функционираща пазарна икономика - що за чудо е това и има ли го у нас?".

Другият акцент на секционната дискусия беше съсредоточен върху проблемите на конкурентоспособността. *Доц. д-р Петя Танова (УНСС)* разгледа новите измерения на конкуренцията в условията на глобализация. Докторант *Вяра Божкова (УНСС)* анализира на примера на Япония ролята на индустриалната политика за формиране и подържане на конкурентни предимства в условията на

глобализация. *Ст. ас. Снежана Йотинска (УНСС)* насочи вниманието върху ролята на чуждестранните инвестиции за конкурентно-способността на българската икономика. Студентът *Тодор Георгиев (УНСС)* разгледа конкурентността на IT сектора у нас. *Атанас Станчев (УНСС)* представи институционалните възможности и ограничения за развитието на новата икономика на базата на много примери от САЩ, ЕС и Япония.

Четвъртият дискуссионен кръг беше свързан с ролята на иновациите при осъществяването на прехода. *Доц. д-р Цветан Колев (УНСС)* в своя доклад застъпи възгледа, че високотехнологичните продукти трябва да бъдат насърчавани от държавата, ако искаме по-бързо да осъществим прехода. *Гл. ас. Румен Лазаров (СА-Свищов)* разгледа иновационната дейност на предприятията като основен актьор и резултат от изграждането на функционираща пазарна икономика. *Гл. ас. Красимир Керчев (УНСС)* анализира връзката между иновационната политика и индустриалната промяна.

Много широко бяха разисквани въпросите, свързани с функционирането на капиталовите и стоковите пазари. *Доц. д-р Венелина Трифонова (УНСС)* разгледа състоянието и ефективността на българския капиталов пазар при прехода към функционираща пазарна икономика. Студентът *Мирослав Петров (УНСС)* насочи вниманието на участниците към процеса на формиране на системата от финансови пазари в условията на преход. *Гл. ас. Бисер Петков (УНСС)* анализира ролята на фючърските пазари за ефективното функциониране на пазарната икономика, а *д-р Красимир Давчев (ВУ-"Земеделски колеж", Пловдив)* разгледа проблемите и перспективите на фючърската търговия в България.

Специално внимание в дискусиата в първа секция беше отделено на ролята на държавата в преходната икономика. *Ст. ас. д-р Мария Марикина (УНСС)* разгледа поведението на променящата се държава в изменящото се българско стопанство. *Гл. ас. Лорета Парашкевова (ВСУ-Варна)* анализира държавното регулиране на предприемаческата дейност в България. *Лъчезар Борисов (УНСС)* обърна внимание на ефективността на антимонополното законодателство като фактор за формиране на добре функционираща и конкурентоспособна икономика. Ролята на държавата за създаване на условия за процъфтяване на малкия и средния бизнес и за техния принос в прехода беше разгледана в докладите на *гл. ас. Пламен Пашов (УНСС)* и *гл. ас. Йордан Василев (СА-Свищов)*.

Много дискусии породиха въпросите за значението на монетарната и данъчната политика и институциите, които ги реализират. *Ст. ас. Мариана Томова (УНСС)* анализира ефективността на търговските банки в България. *Докторант Деян Генов (УНСС)* разгледа ролята на банковия контрол за формиране на ефективно функционираща пазарна икономика. *Докторант Росен Кирилов (УНСС)* направи оценка на кредитния риск в условията на българския преход. *Гл. ас. д-р Даниела Димова (ТУ-Габрово)* разкри един подход за разработване на система за кредитен рейтинг на фирмите. *Ас.*

Венелин Бошнаков (УНСС) разгледа някои възможности за измерване на степента на прогресивност на подоходното данъчно облагане. *Гл. ас. Петкан Илиев (УНСС)* отдели внимание на данъчната среда за юридическите лица с нестопанска цел от гледна точка на действащото законодателство, бъдещите промени и фискалното им отражение.

Втора секция обсъди въпросите на макроикономическата стабилизация и икономическия растеж в условията на прехода, като специално внимание беше обърнато на България.

Доц. д-р Дянко Минчев (РУ-Русе) разгледа въпроса за приоритетите в социално-икономическото развитие на страната и препоръча държавата да подпомага тяхното постигане. В доклада си "Стабилизационна политика и икономически растеж" *доц. д-р Иван Илиев (ТУ-София)* постулира трите основни функции на държавата - алокативна, разпределителна и стабилизационна, които трябва да се реализират, за да се поправят пазарните дефекти. *Ас. Диана Съботинова (БСУ-Бургас)* изясни някои особености на икономическия растеж в условията на прехода.

Доц. д-р Лилия Йотова (УНСС), разглеждайки публичния сектор в условията на фискална рестрикция, обоснова тезата, че фискалната стабилизация и обективните тенденции на реструктурирането на икономиката по необходимост ограничават ресурсите за създаване на публични блага, но издигат на преден план въпросите за ефективното им управление.

На решаващата роля на политическата настройка за успешен преход към пазарно стопанство обърна внимание в своя доклад "Стратегия на политическата класа за икономическата трансформация през 90-те години" *доц. д-р Георги Найденов (ТУ-София)*, а *д-р Минчо Христов (ТУ-София)* директно постави въпроса "Възможен ли е нов финансов грабеж?" при съвременните условия. Затвърждаването на мнението, че политиката на икономически растеж за нас няма алтернатива дойде и след доклада на *гл. ас. д-р Хари Николов (ТУ-София)* "Политика на висок икономически растеж - алтернативи и перспективи".

Изследвайки в своя доклад стабилизиращите индикатори на растежа в България, *гл. ас. д-р Вера Пиримова (УНСС)* стигна до извода, че действителна макроикономическа стабилност все още не е постигната и това е непосредствена задача на сегашната и бъдещата икономическа политика.

Много дискусии в секцията предизвикаха докладите на *гл. ас. Венцислав Съев (УНСС)* на тема "Доходите на домакинствата като фактор на икономическия растеж" и на *гл. ас. Атанас Атанасов (УНСС)* за парично-депозитната детерминация на потреблението.

Ст. ас. Стела Ралева (УНСС), като разгледа механизмите за внос на инфлация, стигна до извода, че преминаването от плаващ към фиксиран валутен курс е свързано с повишаване значимостта на външни за икономиката ни проинфлационни фактори, които за съжаление са и до голяма степен непредвидими. *Ас. Александър Николов (УНСС)* обърна

внимание на влиянието, което оказва световната рецесия върху макроикономическата стабилизация и икономическия растеж в България.

Интерес предизвика и участието в секцията на двама студенти от специалност "Макроикономика" на УНСС - *Валери Войнов* с темата "Изисквания за постигане на устойчив икономически растеж" и *Павлина Козарева* с доклад, озаглавен "Банкова система и икономически растеж".

Крайният извод, до който достигнаха участниците в дискусиата във втора секция, е, че икономическият растеж е приоритет номер едно в макроикономическата политика и че след стабилизацията, постигната във финансовия сектор, е необходимо да следват второ поколение реформи, които да възродят българската икономика и да повишат благосъстоянието на населението.

Трета секция на конференцията обсъди възможностите за устойчиво развитие при прехода към пазарна икономика. В докладите на участниците бяха направени както по-обща анализи, така и конкретни изследвания.

Гл. ас. Енцислав Харманджиев (УНСС) разгледа икономическата политика като съвкупност от ценности и реализъм. Значението на българската стратегия за устойчиво развитие за планетарните интеграционни процеси анализира *гл. ас. Пенчо Пенчев (УНСС)*. Студентките *Калина Колчагова* и *Даниела Минева (УНСС)* разгледаха съответно проблемите на стабилизиране на макротърсенето в условията на българския преход и връзката между пазара на труда и социалната политика.

Доц. д-р Тихомир Пелов (УНСС) анализира кооперациите и устойчивото развитие на дребния и средния бизнес. Отражението на проникването на концепцията за устойчиво развитие върху процеса на формиране на стратегия на индустриалните предприятия разгледа в своя доклад *гл. ас. д-р Светослав Димков (ТУ-София)*. *Гл. ас. Балин Балинов (ТУ-София)* изясни връзката между устойчивото развитие и енергийната ефективност при прехода на България към пазарна икономика, а *гл. ас. Кирил Ангелов (ТУ-София)* разкри възможностите за усъвършенстване на нормативната база на промишлено предприятие при внедряването на системата за управление на качеството ISO 9001:2000.

Много интересна дискусия се разгърна в четвърта секция, която разгледа структурните и институционалните промени при адаптирането и хармонизирането на българското стопанство към европейските икономически структури.

Доц. д-р Емилия Георгиева (УНСС) анализира готовността на България за членство в ЕС според доклада на Европейската комисия за напредъка на България от 2001 г., а *гл. ас. д-р Динко Динков (УНСС)* - преговорите за присъединяване към Съюза като фактор за реструктурирането на българската икономика. В своя доклад *гл. ас. д-р Людмил Нестеров (СА-*

Свищов) потърси връзката между процеса на евроинтеграция и възможностите за икономически растеж на България.

Част от докладите в тази секция бяха посветени на реструктурирането на различни отрасли на българската икономика в процеса на присъединяването към ЕС. *Доц. д-р Валентина Алякова (УНСС)* разгледа промените в новата аграрна политика по пътя на България към ЕС. *Доц. д-р Мария Славова (ВТУ "Т.Каблешков"-София)* анализира конкуренцията на националния транспортен пазар в условията на пазарна икономика и евроинтеграция. *Докторант Даниела Русинова (УНСС)* посочи структурните и институционалните промени при адаптирането на българската железопътна транспортна система към европейските икономически структури.

Голям интерес предизвикаха докладите на някои млади колеги от по-общ теоретичен характер. *Д-р Силвия Трифонова (УНСС)* разгледа ролята на паричния съвет в процеса на конвергенция на България към европейските критерии и структури. *Докторант Светла Бонева (УНСС)* анализира конкурентоспособността на българската икономика в контекста на Втория копенхагенски критерий за членство в ЕС. Студентът *Тихомир Дидилецов (УНСС)* говори за възможностите и изискванията пред националните икономически приоритети в процеса на приближаване на българското стопанство към европейското.

В дискусиата участваха над 80 човека, от тях хабилитирани - 20, доктори по икономика -15, нехабилитирани - 21, докторанти - 5, студенти - 13. Представени бяха 13 висши учебни заведения от 7 университетски града в България. Докладите на конференцията ще бъдат издадени в специален сборник.

Катедра "Икономикс" при УНСС взе решение да организира нова конференция през есента на 2002 г., която ще протече под знака на честването на 100-годишнината от рождението на създателя на катедрата академик Жак Натан.

Доц. д-р Марчо Марков, доц. д-р Лилия Йотова,
доц. д-р Емилия Георгиева